

Din vorbă-n vorbă

Andrei Pleșu s-a născut în 1948 la București. A absolvit Facultatea de Arte Plastice, Secția de istoria și teoria artei. A obținut doctoratul în istoria artei la Universitatea din București, cu teza *Sentimentul naturii în cultura europeană*. Lector universitar (1980–1982) la Academia de Arte Plastice, București (cursuri de istorie și critică a artei moderne românești). Profesor universitar de filozofie a religiilor, Facultatea de Filozofie, Universitatea din București (1991–1997). Este fondator și director al săptămânalului de cultură *Dilema* (ulterior *Dilema veche*), fondator și președinte al Fundației Noua Europă și rector al Colegiului Noua Europă (1994), membru al World Academy of Art and Science și al Académie Internationale de Philosophie de l'Art, dr. phil. honoris causa al Universității Albert Ludwig din Freiburg im Breisgau și al Universității Humboldt din Berlin, Commandeur des Arts et des Lettres, Grand Officier de la Légion d'Honneur.

Scrieri: *Călătorie în lumea formelor*, Meridiane, 1974; *Pitoresc și melancolie. O analiză a sentimentului naturii în cultura europeană*, Univers, 1980; Humanitas, 1992; *Francesco Guardi*, Meridiane, 1981; *Ochiul și lucrurile*, Meridiane, 1986; *Minima moralia. Elemente pentru o etică a intervalului*, Cartea Românească, 1988; Humanitas, 1994 (trad.: franceză, germană, suedeză, maghiară, slovacă); *Jurnalul de la Tescani*, Humanitas, 1993 (trad.: germană, maghiară); *Limba păsărilor*, Humanitas, 1994; *Chipuri și măști ale tranziției*, Humanitas, 1996; *Eliten – Ost und West*, Walter de Gruyter, Berlin–New York, 2001; *Despre îngeri*, Humanitas, 2003 (trad.: franceză, maghiară, germană, engleză, polonă); *Obscenitatea publică*, Humanitas, 2004; *Comedii la Porțile Orientului*, Humanitas, 2005; *Despre bucurie în Est și în Vest și alte eseuri*, Humanitas, 2006; *Note, stări, zile*, Humanitas, 2010; *Despre frumusețea uitată a vieții*, Humanitas, 2011; *Față către față*, Humanitas, 2011; *Parabolele lui Iisus. Adevărul ca poveste*, Humanitas, 2012; numeroase studii și articole în reviste românești și străine.

Al Andrei
Plesu

Din vorbă-n vorbă
23 de ani de întrebări și răspunsuri

 HUMANITAS
BUCUREȘTI

Redactor: Lidia Bodea
Coperta: Angela Rotaru
Tehnoredactor: Manuela Măxineanu
Corector: Patricia Rădulescu
DTP: Iuliana Constantinescu, Dan Dulgheru

Tipărit la Monitorul Oficial R.A.

© HUMANITAS, 2013

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
PLEȘU, ANDREI
Din vorbă-n vorbă: 23 de ani de întrebări și răspunsuri /
Andrei Pleșu. – București: Humanitas, 2013
ISBN 978-973-50-4214-1
32(498)(047.53)

EDITURA HUMANITAS
Piața Presei Libere 1, 013701 București, România
tel. 021/408 83 50, fax 021/408 83 51
www.humanitas.ro

Comenzi online: www.libhumanitas.ro
Comenzi prin e-mail: vanzari@libhumanitas.ro
Comenzi telefonice: 0372 743 382; 0723 684 194

Cuvânt înainte

Impulsul antologiei de interviuri pe care, prin intermediul Editurii Humanitas, o ofer astăzi cititorilor a venit dinspre Cluj. Fără știrea mea, domnul profesor Ilie Rad, de la Facultatea de Științe Politice, Administrative și ale Comunicării (Secția Jurnalism) din cadrul Universității Babeș-Bolyai, a avut generoasa idee de a propune unui student al Domniei Sale să-și alcătuiască lucrarea de licență editând o culegere de interviuri ale subsemnatului. Inițiativa domnului profesor Rad m-a mișcat, firește, chiar dacă o notă de melancolie era inevitabilă. A deveni subiect al unei teze de absolvire a facultății poate fi, în definitiv, semnul unei prime alunecări spre postumitate... Ulterior, când l-am cunoscut personal pe profesorul clujean, m-am mai liniștit: nimic solemn, nimic retoric, nimic idolatru în felul său de a fi. Era vorba doar de o superioară cordialitate și de o subtilă decizie pedagogică: dincolo de subiectele „muzeale“ propuse, de obicei, studenților, o orientare vie către contemporaneitate, către teme și oameni din ambianța cotidiană nu poate fi decât fertilă.

Studentul care a asumat corvoada propusă de dl profesor Ilie Rad se numește Rareș-Alin Dumitraș. A lucrat harnic, cu inteligență și cu remarcabilă acribie filologică. Munca sa a constituit punctul de pornire al prezentei antologii. Produsul final e, totuși, diferit. Mai întâi, selecția dlui Dumitraș s-a oprit la anul 2009. Apoi – cum era și firesc – eu aveam o evidență a propriilor mele interviuri mult mai cuprinzătoare. În sfârșit, criteriile selecției mele nu au coincis, întotdeauna, cu cele ale tânărului meu exeget. Am păstrat doar o parte din cele 26 de interviuri alese de el și am

adăugat altele, ducând limita temporală a alegerii până în anul 2013. Sumarul actual al volumului include, astfel, 34 de interviuri.

Volumul total al interviurilor pe care le-am acordat de-a lungul celor 24 de ani care ne despart de decembrie 1989 este însă sensibil mai mare. Am fost eu însumi surprins de cantitatea neobișnuită de texte care s-au adunat în urma dialogurilor purtate cu diferiți interlocutori de-a lungul vremii. O masivă investiție de timp și de energie! Dar nu efortul cheltuit de mine în ultimele două decade a fost motivația alcătuirii acestei cărți. Și cu atât mai puțin înclinația de a etala opinii personale, hrănite de o subterană egolatrie. Am constatat însă că, acoperind un interval de aproape un sfert de secol, interviurile au o substanțială dimensiune *documentară*. Sunt anii în care România s-a angajat în cursa integrării europene și euro-atlantice, anii dezbaterilor legate de înființarea CNSAS, anii mai multor guverne și președinți, anii în care probleme esențiale pentru reșezarea noastră în normalitate (relația putere–opozitie, tribulațiile libertății și ale libertăților nou câștigate, naționalismul și globalizarea, marile interogații ale consolidării democrației etc.) au constituit substanța vieții publice, a neliniștilor și a speranțelor noastre. S-a întâmplat să fiu contemporan cu această perioadă și, nu o dată, direct implicat în desfășurarea evenimentelor. Mărturia mea poate fi, așadar, o legitimă notă de subsol a istoriilor viitoare.

N-am avut cum să păstrez, în actuala selecție, *toate* interviurile existente. Mai întâi pentru că, editorial vorbind, suma lor ar fi depășit, cantitativ, măsura acceptabilă. A trebuit să fac o alegere destul de severă: operațiune grea, pe care n-aș fi putut s-o duc la bun sfârșit fără ajutorul expert și simpatetic al doamnei Lidia Bodea. Am lăsat deoparte unele interviuri apărute deja în volume ale interviewerilor. Am lăsat, de asemenea, deoparte interviuri provocate de împrejurări episodice, pe care cititorul de azi nu le-ar putea reconstitui fără oarecari dificultăți. Unul dintre interviuri, despre înțelepciunea *Patericului*, a trebuit să fie abandonat pentru că inițiatorul lui nu și-a dat consimțământul pentru republicare. N-am inclus în volum nici unul dintre inter-

viurile acordate, de-a lungul anilor, unor publicații din străinătate, așadar unui public diferit de cel autohton. Las deschisă posibilitatea publicării în viitor a unui al doilea volum, care să antologheze interviurile neincluse în volumul de față din motive care nu au nimic de a face cu interesul lor documentar și valoarea lor jurnalistică.

Mi s-a părut potrivit, în urma recitirii textelor, să-mi îngădui unele mărunte reformulări sau corecturi, de natură să favorizeze lizibilitatea ansamblului. Am intervenit tacit acolo unde excesul de oralitate, unele stângăcii de redactare, unele neclarități sau inexactități ar fi putut crea confuzie. Dar nici una dintre modificările făcute n-a afectat fondul lucrurilor, n-a schimbat teza interviului, n-a avut ca rezultat „cosmetizări“ convenabile. Cu alte cuvinte, n-am ezitat să las în text și pasaje cu care, uneori, nu mai sunt integral de acord în momentul de față. Țin, totodată, să cer iertare cititorului pentru unele inevitabile repetiții. Unor întrebări asemănătoare nu le puteam răspunde inventând mereu alte reacții. Pe de altă parte, există, în acest volum, teme recurente, care se regăsesc și în publicistica mea. Nici un autor nu scapă, în definitiv, de ideile, obsesiile și idiosincraziile proprii.

Mulțumesc încă o dată profesorului Ilie Rad pentru provocarea sa, tânărului Rareș-Alin Dumitraș pentru operațiunea de defrișare la care s-a angajat și, cum altfel, Editurii Humanitas, pentru receptivitate și răbdare. Recunoștința mea se îndreaptă și spre doamna Maria Iordănescu, care mi-a fost de mare ajutor în faza de pregătire a volumului. Esențială a fost solidaritatea înțeleaptă și eficace a doamnei Lidia Bodea, un excelent partener al oricărei întreprinderi scriitoricești.

Andrei Pleșu
23 octombrie 2013

Imperativul spontaneității morale*

1989/1990

ANDREI PLEȘU: Cred că orice interviu se întemeiază pe câteva presupuziții care, în cazul nostru, sunt incerte: 1) Coincidența de interese dintre cel care întreabă și cel întrebat. Idealmente, primul, cel care întreabă, ar trebui să pună exact acele întrebări pe care și le pune neîncetat cel de-al doilea. 2) Autoritatea (relativă) a celui întrebat: el trebuie să fie o persoană cât de cât relevantă, cât de cât interesantă. Cu alte cuvinte, el trebuie luat, în principiu, drept un „știutor“, un om care trăiește în inflația răspunsurilor, având pe deasupra, dacă se poate, spontaneitate și farmec. 3) Sinceritatea absolută a fiecăruia din eroii interviului. Nici o întrebare să nu fie convențională și nici un răspuns conjunctural. Interviul trebuie să găsească justa proporție între autenticitate și discreție, ca și între introspecție și extravertire. Așa stând lucrurile, ar trebui, poate, să începem prin a ne întreba dacă justificăm vreuna dintre aceste presupuziții. Ne cunoaștem îndeajuns pentru a comunica? Căci, vorba lui Unamuno: „Când doi stau de vorbă intră în joc mai multe personaje decât s-ar crede.“ Eu cu dumneavoastră, eu cu ceea ce cred că sunteți dumneavoastră, dumneavoastră cu ceea ce vă închipuiți despre

* Interviul realizat înainte de 1989, publicat abia în ianuarie 1990 (n.a., 2013).

mine etc. Încât, locul fiind atât de aglomerat, mă întreb de unde știți ce întrebări să-mi puneți. Ele vă pot interesa pe dumneavoastră, părându-mi-se mie inutile. Mai departe: drept cine mă luați, ce vă face să credeți că întrebările sunt lotul dumneavoastră, iar răspunsurile lotul meu? În mine este, deocamdată, un ocean de interogativitate. Am cel puțin la fel de multe întrebări ca și dumneavoastră și o egală sete de răspunsuri. De ce m-așezați din plecare în jumătatea afirmativă a spiritului? Poate că sunt în penumbrelor lui. Nu mă socotesc încă destul de copt pentru *a livra* ceva. Pe fereastra prăvăliei mele stă scris – cum spunea un învățător al meu – „Primim marfă“. În sfârșit, vom putea fi sinceri până la capăt? Nu vom deveni cumva prea inteligenți sau prea simpatici și nu vom ceda tentației de a menaja prea multe susceptibilități? Nu vom abuza de tact și prudență?

O ultimă problemă. „Interviul“ este, în definitiv, o specie camuflată a confesiunii. Or, când te hotărăști la confesiune ai dreptul elementar de a alege singur momentul convenabil și deopotrivă omul dinaintea căruia te vei confesa. Mă tem că nu suntem în situația de a respecta nici această regulă. Ei, în aceste condiții, mai doriți într-adevăr un interviu?

ANDREI ROMAN: *Nu, nici nu am dorit un interviu. Intenția care m-a îndreptat aici a fost aceea de a realiza un dialog, deci câteva momente de comunicare umană.*

— Știți cine cred că e patronul celor care iau interviuri? Parsifal. Orice ocupație are un patron. Parsifal e cel care obține Graalul punând la timp întrebarea potrivită: ceilalți sunt, uneori, mai vrednici decât el, au calități pe care el nu le are, dar nu au puritatea, talentul inegalabil de a pune exact întrebarea potrivită omului potrivit, în momentul potrivit. (Are Eliade un text de-

spre asta în *Insula lui Euthanasius*.) Cel care interviează trebuie să fie „parsifalic“, să știe exact întrebarea, omul și momentul. Dar e greu să devii „parsifalic“ la comandă... Așa că, în ceea ce mă privește, nu vă pot pune nici o întrebare, pentru că nu vă știu întrebările. Intervievatorul adevărat e cel care știe nu numai întrebările sale, ci și pe acelea ale interlocutorului.

— *Înțeleg că refuzați ideea unui interviu, dar, în principiu, nu refuzați confesiunea. Desigur, o confesiune implică un sistem complex de relații cu persoana față de care faci această mărturisire intimă și profundă. Ea trebuie făcută în anumite condiții bine determinate ale istoriei personale. Și, în cele din urmă, o confesiune este o întrebare asupra ta însuși, în care aștepti un răspuns din partea martorului la mărturisire, un răspuns salvator. Revin, precizând că nu am decât intenția unui dialog pe care cred că nu îl refuzați, nu sunteți un sihastru.*

— Deloc. Dimpotrivă.

— *Tocmai asta am dorit în cele din urmă, deși poate să pară nejustificat să stabilești un dialog cu o persoană despre care știi destul de puțin. Să presupunem că facem acest dialog.*

— *Putem face un dialog care să pregătească un eventual interviu, un dialog la capătul căruia să ne cunoaștem destul ca să putem, cândva, să ne luăm unul altuia un interviu. Asta am putea face.*

— *Cu un alt prilej, vorbeați despre problema sincerității necesare. Cum se descurcă această cerință a „sincerității“, a unei sincerități „normale“, cu necesitatea de a impune niște idei poate mai importante într-un anumit moment istoric, decât însăși opțiunile intime ale individului. Cum se face această împăcare? Se poate face, e bine să se facă, e bine să nu se facă?*

— *Dacă înțeleg bine întrebarea, porniți de la presupunerea că există momente în care, independent de convingerile intime ale cuiva, el trebuie să susțină un anumit punct*

de vedere de dragul comunității, adică trebuie să conteze mai mult eficacitatea socială a cuvântului spus decât acoperirea lui în sinceritatea intimă.

Sinceritatea nu e, totuși, o valoare absolută. Ea poate fi grobiană, inoportună, vanitoasă, ipocrită, poate fi, pe scurt, imorală. Gestul sincerității nu se justifică decât dacă e dublat de o cântărire atentă a efectelor lui. Nu oricine își poate permite sinceritatea; și nu dinaintea oricui, și nu oricând. Înțelepciunea constă, adesea, în abilitatea de a alege bine clipa sincerității. Dacă sinceritatea ta ucide, sau *te* ucide, dacă ea falsifică grav contextul și relațiile umane, atunci ea nu trebuie practică cu orice preț. Există sincerități care te pot falsifica, așezându-te într-o tabără din care nu faci parte. Pe acestea nu ai dreptul să le profesezi. Există, prin urmare, o anumită strategie a vieții intelectuale, de care trebuie să ții cont. Sunt momente când trebuie să-ți amâni convingerile sau să ți le depășești. Știi că e periculos ce spun. Dar pericolul sincerității de tip „oiștea-n gard“ e la fel de mare.

Întrebarea dumitale implică, însă, și o subîntrebare: în ce măsură omul de cultură e dator să intervină în imediat, să se manifeste civic? Putem funcționa cultural pe seama unei vieți personale îndoielnice și a unui civism sacrificat? Dar asta e o altă problemă, mai complicată...

— *Apropo de sinceritate, mă gândeam care este momentul propice pentru a ne face opțiunile esențiale și îmi răspundeam că ele nu trebuie făcute pe fondul disperării.*

— Așa e. E bine să nu iei hotărâri esențiale pe un fond de impulsivitate.

— *Trecând la altceva, v-aș întreba acum care este sensul pe care îl dăm viitorului, cum contribuim la facerea lui și, la urma urmei, ce este acest viitor? Cineva susținea că viitorul este moartea și că important rămâne acel „hic et nunc“.*

— Dacă viitorul e moartea, atunci viitorul e o închidere, un final. Dar depinde ce înțelegem prin moarte. Căci moartea poate fi gândită și ca o deschidere, și, dacă e așa, ne putem interesa cum ar arăta viitorul cu moarte cu tot. Cred că poți afla ceva despre viitor dacă reflectezi serios la problema morții. *Viitorul e ceea ce îți mai poți imagina că urmează dincolo de sfârșitul tău fizic.* Dacă socotești că nu mai urmează nimic, atunci problema viitorului nu mai are nici o importanță. Dar asta e o temă de care nu e cazul să ne ocupăm acum. Să ne mulțumim, mai bine, cu soluția Fericitului Augustin, care spunea că nu există decât prezentul (dar nu acela al lui *hic et nunc*, ci al unei eternități *mereu* prezente). Trecutul există numai prin *memorie*, deci prin ceea ce are încă actual, iar viitorul numai prin *speranță*, adică prin ceea ce proiectez acum către el. Prefer definiția asta a lui Augustin decât aceea mai dramatică de care ai amintit, pentru că îmi dă șansa de a mă raporta la viitor fără patos, dar, în același timp, fără euforii „futurologice“. Îmi fac bine treaba de-acum, în convingerea că, dacă – în ciuda morții – viitorul există, ea are unde să se înscrie.

— *Ca să vă pun o întrebare poate aberantă: dar salvarea, ea unde este?*

— Salvarea este în *preocuparea* pentru ideea de salvare: la toate nivelurile, salvarea vine ca un răspuns la o preocupare pentru ea. Dacă problema te preocupă, dacă trăiești sub dimensiunea acestei probleme, salvarea vine chiar din faptul de a o postula ca problemă. Cred că pierduți definitiv sunt cei care nici măcar nu-și pun problema asta. Vreau să adaug însă ceva la problema strategiei intelectuale. Spuneam adineaori că, uneori, trebuie să-ți amâni convingerile sau să ți le depășești. Că deci, înainte de a te

pronunța, trebuie să cântărești atent împrejurările și efectul probabil al eventualei tale „sincerități“. Dar asta e valabil numai în cazul în care *tu* ești cel care decide condițiile intervenției în imediat. Dacă vrei să intervii, gândește-te bine mai întâi asupra procesului pe care îl declanșezi astfel și întreabă-te dacă îți poți asuma toate consecințele lui. Sunt însă și situații în care nu poți alege între a te manifesta sau nu. Situații când nu ești liber să acționezi sau să stai la o parte, ci *trebuie* să acționezi, mai exact să *reacționezi*. În astfel de situații, cântărirea mentală trebuie înlocuită prin ceea ce aș numi *imperativul spontaneității morale*. Noi ne-am dezobișnuit să mai avem spontaneitate morală. Credem în prea mare măsură că morala e doar o chestiune de *deliberare*. Te gândești cum e bine și reacționezi în consecință. Morala e însă, uneori, mai exactă când e dictată de instinctul moral, de spontaneitate. De obicei, ceea ce e de făcut simți din prima clipă. Dacă depășești acel moment, cazii într-un abuz al precauției, al cântării care sfârșește într-o tristă hamletizare. Boala lui Hamlet e că n-are spontaneitate morală. Noi hamletizăm prea des. Deliberare în acțiune și spontaneitate în reacție – iată strategia în care cred. Evident, spontaneitatea e altceva decât impulsivitatea de care vorbeam adineaori și de care spuneai că trebuie să ne ferim. Să nu te manifesti în condiții de impulsivitate, dar să te manifesti cu spontaneitate morală. Pe de altă parte, să n-ajungi un obsedat al imediatului, *să știi de la ce înălțime cobori asupra lui* și s-o faci în clipele în care între interiorul tău și realitatea imediată se stabilește un raport necesar.

— *Revenind la această problemă a opțiunilor, situate exact în momentele de satisfacție, eu aș asocia aici o altă întrebare: poate să existe o victorie fără umilință? Învingătorul*

poate să-și fundamenteze reușita în afara umilirii celor pe care-i cucerește, poate chiar a ideilor pe care le cucerește? În ce măsură faptul că devine, la un moment dat, conștient, după reușită, sau chiar înaintea reușitei, că orice victorie reprezintă o înfrângere a celuiilalt, a altceva, îl poate influența? O operă artistică de excepție „umilește” și ea?

— Orice victorie e, mai întâi, o înfrângere a „celuilalt” din tine. Orice victorie e termenul final al unei prealabile umilințe. Asta mai ales în meseriile de tipul comentariului, în care umilitatea înseamnă, în primul rând, *școlaritate*: de fapt, dacă nu rămâi neîncetat în condiția școlarității, nu poți obține nici o victorie culturală. La noi există, din păcate, o febrilitate a primului gest, o grabă de a „arde etapele”, de a deveni, peste noapte, hiperinteligent și notoriu. Cunosc tineri a căror principală obsesie e să ajungă să se tutuiască cât mai repede cu profesorii lor, să obțină o unanimitate electorală a simpatiei, să câștige, fără efort, toate voturile...

În legătură cu celălalt aspect al chestiunii (dacă nu cumva o operă grandioasă nu-i un fel de a umili specia sau pe cei în mijlocul cărora apare), aici cuvântul umilință sau umilitate mi se pare nepotrivit. O operă mare *mântuie* specia, chiar dacă în imediat ea e primită prost sau nu e intuită în splendoarea ei reală. *À la longue*, toate marile opere împlinite sunt opere care justifică existența tuturor celor „umiliți” prin apariția ei. Cum o primesc ei în clipa când ea apare, asta e chestiune care ține de tragicul condiției umane, nu întotdeauna aptă să perceapă limpede tocmai lucrurile care o pot salva. Din cauza asta creativitatea e, în general, antipatică. E antipatică pentru că, între altele, spune lucruri pe care nu le spune, sau nu le recunoaște toată lumea. Creatorul trebuie să suporte condiția asta de ființă antipatică.

Cuprins

<i>Cuvânt înainte</i>	5
Imperativul spontaneității morale	9
În sfârșit, toate iluziile sunt permise	32
Totul pare desprins dintr-un carnaval tragic	41
Mi-e un dor nebun de Constantin Noica	54
Fiecare existență omenească e un mandat divin	69
Supraabundența mediocrității în posturi publice	82
Nu m-am simțit deloc „fesenizat“ în perioada când eram ministru	96
Toți simțim că pozăm în fața istoriei	110
Stilul e capacitatea de a combina cu grație toate darurile de care dispui	134
Binele e discret, răul e spectaculos	142
Mănânc și nu pricep. Mănânc	158
Mult zgomot pentru nimic?	168
Nu există neutralitate într-o lume globală	191
Dezastru și euforie	197
Patriotism, ignoranță, rea-credință	206
Păltiniș: voluptatea discretă a convivialității	219
Cum a fost omenește cu puțință?	235
O casă trebuie să lase loc pentru mister	243
Nu mai am cu cine să-mi pierd timpul	252

Nu exclud convertirile autentice, dar Apostolul Pavel nu se preface că n-a auzit de Saul	265
Să recuperăm obiceiul de a nu fi de acord cu cineva fără a-i dori dispariția	274
E ridicol să vorbești despre viitor când cei care vor să-l construiască reprezintă exact trecutul	284
Politica românească și ofensiva șmecheriei	292
Societatea civilă, în moarte clinică	308
Îmi doresc să nu mai fiu ghișeu	316
Ieșirea din politică	331
Politicienii noștri n-au depășit încă pubertatea	344
Umorul este, în cazul meu, o strictă formă de politețe	359
Despre putere și oameni politici	370
N-am să mai apuc alt chip al acestei țări	384
Nu cunosc nimic mai exasperant decât hărnicia unui prost	405
Securitatea în viață și în texte...	416
Am dovada existenței lui Dumnezeu	436
O vară de neuitat: 2012	450
Chestionarul lui Proust...	467